

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Юридичний факультет

*Кафедра адміністративного права
та судочинства*

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Актуальні питання адміністративного права та процесу»
на тему: «Порядок розгляду податковими органами справ про порушення
платниками податків податкового законодавства»

Студент групи: ПРм-11

Романюк Дмитро

Керівник: д.ю.н., проф. Кравчук М. Ю.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS ____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль, ЗУНУ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	
1.1. Поняття та види порушень податкового законодавства.....	5
1.2. Адміністративно-правові засоби забезпечення дотримання податкового законодавства.....	7
1.3. Компетенція податкових органів щодо контролю за дотриманням податкового законодавства.....	9
Висновок до розділу 1.....	12
РОЗДІЛ 2. ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ ПОДАТКОВИМИ ОРГАНАМИ СПРАВ ПРО ПОРУШЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА	
2.1. Адміністративна процедура розгляду податкових правопорушень.....	14
2.2. Форми та методи діяльності податкових органів при розгляді справ.....	17
2.3. Права та обов'язки платників податків у процесі розгляду справ.....	19
Висновок до розділу 2.....	21
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ РОЗГЛЯДУ ПОДАТКОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	
3.1. Проблеми правозастосування у сфері розгляду податкових правопорушень.....	22
3.2. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання податкових спорів.....	23
3.3. Шляхи вдосконалення національного законодавства щодо розгляду податкових правопорушень.....	25
Висновок до розділу 3.....	27
ВИСНОВКИ.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	30

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах економічного розвитку України податкова система відіграє вирішальну роль у забезпеченні фінансової стабільності держави, а порушення податкового законодавства залишаються однією з найгостріших проблем. Щороку тисячі справ про податкові правопорушення розглядаються органами Державної податкової служби, що впливає не лише на бюджет, а й на довіру громадян і бізнесу до влади. Чи може система розгляду таких справ бути одночасно ефективною, справедливою та прозорою? Відповідь на це питання має не лише теоретичне, а й практичне значення, адже вдосконалення процедур може стати ключем до зниження конфліктів у сфері оподаткування та підвищення рівня правової культури. Актуальність теми зумовлена необхідністю пошуку оптимальних шляхів реформування адміністративно-правового регулювання, особливо в умовах цифровізації та глобальних викликів.

Науково-практичне значення цієї теми полягає в тому, що аналіз порядку розгляду податкових правопорушень дозволяє не лише розкрити теоретичні основи цього процесу, а й запропонувати конкретні рекомендації для вдосконалення законодавства і практики його застосування. Результати дослідження можуть бути використані законодавцями, працівниками ДПС і платниками податків для підвищення ефективності взаємодії та зменшення спорів, що має прямий вплив на економічну стабільність і бізнес-клімат в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі розгляду податковими органами справ про порушення податкового законодавства.

Предметом дослідження є адміністративно-правові норми, процедури, форми та методи діяльності податкових органів, а також права й обов'язки платників податків у контексті розгляду таких справ.

Метою дослідження є комплексний аналіз порядку розгляду податкових правопорушень, виявлення проблем правозастосування та розробка пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства з урахуванням зарубіжного досвіду.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові методи, зокрема аналіз і синтез для вивчення нормативної бази, порівняльний метод для зіставлення української практики із зарубіжним досвідом, а також системний підхід для оцінки взаємозв'язку між теоретичними основами, процедурами та перспективами реформування.

Завданням дослідження є визначення поняття та видів податкових правопорушень, аналіз компетенції ДПС і засобів забезпечення дотримання законодавства, вивчення порядку розгляду справ, оцінка проблем правозастосування, дослідження зарубіжного досвіду та розробка шляхів удосконалення системи в Україні.

Наукова база дослідження. Під час написання курсової роботи було використано праці таких провідних вчених та дослідників, як О. В. Коваленко, О. Іванов, Ю. О. Кравченко, Н. В. Шевчук, Т. І. Єфименко, І. В. Зозуля, В. П. Нагребельний, О. П. Гетманець, а також зарубіжних авторів, зокрема S. Govind і L. Turcan. Їхні дослідження стали основою для аналізу теоретичних і практичних аспектів теми.

Структура курсової роботи. Курсова робота складається зі вступу, 3 розділів та 9 підрозділів, висновків та списку джерел, який містить 30 найменувань. Загальний обсяг роботи складає 28 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

1.1. Поняття та види порушень податкового законодавства

Адміністративно-правове регулювання податкових правопорушень є однією з ключових складових забезпечення стабільності фінансової системи держави. Податкові правопорушення являють собою суспільно небезпечні діяння, які порушують установлений порядок сплати податків і зборів, визначений чинним законодавством України. Згідно з Податковим кодексом України, порушення податкового законодавства — це невиконання або неналежне виконання платниками податків своїх обов'язків, передбачених законом, що може проявлятися у вигляді ухилення від сплати податків, подання недостовірних даних у деклараціях чи несвоєчасного перерахування коштів до бюджету [18, с. 45].

Поняття податкового правопорушення має багатогранний характер і охоплює як адміністративні, так і інші види відповідальності. Як зазначає О. В. Коваленко, «адміністративна відповідальність за порушення податкового законодавства є інструментом впливу держави на поведінку суб'єктів господарювання, спрямованим на забезпечення дисципліни у сфері оподаткування» [1, с. 46]. Це підкреслює, що податкові правопорушення не лише завдають шкоди державному бюджету, а й підривають принципи справедливості та законності в економічних відносинах.

Види порушень податкового законодавства можна класифікувати залежно від їх характеру, суб'єктів та наслідків. Податковий кодекс України визначає основні категорії таких порушень, серед яких: 1) несвоєчасна сплата податків і зборів; 2) неподання або несвоєчасне подання податкової звітності; 3) приховування об'єктів оподаткування; 4) завищення сум податкових відрахувань чи пільг [18, с. 48]. Кодекс України про адміністративні

правопорушення також конкретизує ці діяння, зокрема в статтях 163-1 та 163-2, де йдеться про порушення порядку ведення податкового обліку та ухилення від сплати податків [12, с. 112].

О. Іванов у своїй статті акцентує увагу на тому, що «профілактика правопорушень у сфері податків і зборів в Україні має враховувати специфіку кожного виду порушень, адже їх причини можуть бути як об'єктивними (складність законодавства), так і суб'єктивними (умисел платника)» [10, с. 3]. Наприклад, до об'єктивних причин можна віднести недостатню правову обізнаність платників податків, а до суб'єктивних — умисне приховування доходів з метою зменшення податкового навантаження.

Серед основних видів порушень податкового законодавства виділяють порушення строків сплати податків. Це найпоширеніший тип правопорушень, який часто виникає через фінансові труднощі платників або помилки в обліку. Як зазначає Н. В. Шевчук, «несвоєчасна сплата податків може спричинити накладення штрафів, що посилює фінансове становище платника» [21, с. 24].

Також це подання недостовірних даних. Такі дії можуть бути як випадковими, так і умисними, що ускладнює їх кваліфікацію. Згідно з практикою, описаною в огляді GOLAW, значна частина податкових спорів в Україні пов'язана саме з розбіжностями у звітності [16, с. 2]. Останнім можна відокремити це ухилення від оподаткування. Це найтяжчий вид порушення, який передбачає умисне приховування доходів чи використання незаконних схем оптимізації. Ю. О. Кравченко підкреслює, що «ухилення від сплати податків часто супроводжується корупційними діями, що ускладнює правозастосування» [26, с. 57].

Теоретичні основи регулювання податкових правопорушень базуються на принципах адміністративного права, зокрема законності, пропорційності та захисту прав громадян. Як зазначає О. П. Гетманець, «адміністративно-правове регулювання у сфері оподаткування спрямоване на баланс між інтересами

держави та правами платників податків» [28, с. 103]. Це означає, що держава, застосовуючи санкції, повинна враховувати ступінь вини платника та обставини порушення.

Практичне значення класифікації видів порушень полягає у визначенні відповідних заходів реагування з боку податкових органів. Наприклад, Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає штрафи за несвоєчасне подання звітності у розмірі від 170 до 340 гривень, тоді як за ухилення від сплати податків санкції можуть бути значно суворішими, аж до кримінальної відповідальності за наявності умислу [12, с. 115].

Таким чином, поняття податкового правопорушення охоплює широкий спектр діянь, які різняться за формами, причинами та наслідками. Їх види, визначені законодавством і науковими дослідженнями, є основою для подальшого аналізу компетенції податкових органів та процедур розгляду справ.

1.2. Адміністративно-правові засоби забезпечення дотримання податкового законодавства

Адміністративно-правові засоби забезпечення дотримання податкового законодавства відіграють ключову роль у підтримці фінансової дисципліни та законності у сфері оподаткування. Вони становлять комплекс юридичних механізмів, спрямованих на запобігання, виявлення та припинення податкових правопорушень, а також на притягнення до відповідальності осіб, які їх вчиняють. Ефективне застосування цих засобів сприяє стабільному функціонуванню податкової системи, зниженню рівня ухилення від сплати податків і підвищенню податкової культури платників.

Згідно з Податковим кодексом України, до адміністративно-правових засобів забезпечення дотримання податкового законодавства належать податковий контроль, накладення штрафів, стягнення пені та адміністративне

оскарження рішень [18, с. 50]. Основним інструментом є податковий контроль, який здійснюється через проведення перевірок, аналіз звітності та моніторинг фінансової діяльності платників податків. Як зазначає В. П. Нагребельний, «контрольні функції податкових органів є основою забезпечення виконання податкових зобов'язань» [13, с. 36].

Форми податкового контролю включають камеральні, документальні (планові та позапланові), фактичні перевірки, які дозволяють своєчасно виявляти порушення та запобігати зловживанням. Наприклад, камеральні перевірки здійснюються безпосередньо в податкових органах і базуються на аналізі поданих декларацій та звітності, що дозволяє виявляти арифметичні помилки та невідповідності без виїзду до платника [18, с. 52]. Фактичні перевірки, у свою чергу, дають змогу контролювати дотримання касової дисципліни, обліку товарів та інших аспектів господарської діяльності.

Ще одним важливим адміністративно-правовим засобом є накладення штрафних санкцій та стягнення пені. Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) передбачає різні види відповідальності за порушення податкового законодавства, зокрема штрафи за порушення порядку ведення обліку, несвоєчасну подачу декларацій, ухилення від сплати податків тощо [12, с. 113]. Розмір штрафів залежить від характеру та ступеня порушення. Як зазначає О. В. Коваленко, «штрафні санкції у сфері оподаткування мають не лише каральний, а й превентивний характер, адже їх застосування стимулює сумлінне виконання податкових зобов'язань» [1, с. 47]. Окрім штрафів, передбачено стягнення пені, яке накладається на суму несвоєчасно сплачених податків і нараховується за кожен день прострочення платежу.

Значну роль у системі адміністративно-правового регулювання відіграє процедура адміністративного оскарження рішень податкових органів. Вона передбачає можливість платників податків захищати свої права у випадку,

якщо вони вважають рішення контролюючих органів неправомірними. Згідно із Законом України «Про адміністративні послуги», громадяни та юридичні особи мають право звертатися зі скаргами на дії податкових органів до вищих інстанцій або до суду [22, с. 10]. Це забезпечує баланс між примусовими заходами контролю та гарантіями справедливості й захисту прав платників податків.

Таким чином, адміністративно-правові засоби забезпечення дотримання податкового законодавства становлять комплексний механізм, що поєднує податковий контроль, санкції та механізми оскарження. Вони сприяють не лише виявленню та припиненню податкових правопорушень, а й створенню умов для добросовісного виконання податкових обов'язків. Водночас ефективність цих засобів залежить від чіткості законодавчих норм, їх узгодженості між собою та рівня професійної підготовки податкових органів.

1.3. Компетенція податкових органів щодо контролю за дотриманням податкового законодавства

Компетенція податкових органів щодо контролю за дотриманням податкового законодавства є основою їх діяльності та визначається нормативно-правовими актами України. Вона охоплює широкий спектр повноважень, спрямованих на забезпечення своєчасного і повного виконання податкових зобов'язань платниками податків. Контрольні функції податкових органів не лише сприяють наповненню державного бюджету, а й виконують превентивну та регулятивну роль у сфері оподаткування.

Згідно з Податковим кодексом України, головним органом, відповідальним за контроль у цій сфері, є Державна податкова служба України (ДПС). Вона здійснює контроль за:

- своєчасністю сплати податків і зборів;
- правильністю обчислення податкових зобов'язань;

- дотриманням податкової звітності;
- виявленням і припиненням правопорушень у сфері оподаткування [18, с. 54].

Крім того, важливу роль у реалізації податкової політики відіграють органи Державної митної служби України, які здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства в частині митних платежів, а також фінансові органи, що співпрацюють із ДПС у межах міжвідомчої координації.

Основні повноваження ДПС визначені Постановою Кабінету Міністрів України № 227, яка передбачає:

1. Організацію та проведення податкових перевірок (документальних, камеральних, фактичних);
2. Здійснення аналізу фінансово-господарської діяльності платників податків з метою виявлення порушень та ризиків ухилення від оподаткування;
3. Прийняття рішень щодо застосування штрафних санкцій, нарахування пені та інших заходів впливу;
4. Розгляд звернень і скарг платників податків щодо дій або рішень податкових органів [24, с. 2].

Як зазначає І. М. Сіренко, «компетенція податкових органів охоплює як превентивні, так і репресивні заходи, спрямовані на забезпечення фіскальної дисципліни» [3, с. 114]. Це означає, що податкові органи не лише здійснюють примусовий контроль за дотриманням законодавства, а й запобігають можливим порушенням шляхом моніторингу, консультування та інформаційно-роз'яснювальної роботи.

До ключових функцій податкових органів належать:

1. Проведення перевірок – документальних (планових і позапланових), камеральних (аналітичний контроль звітності) та фактичних (перевірка діяльності на місці);

2. Стягнення податкового боргу – у разі прострочення податкових платежів застосовуються заходи примусового стягнення, включаючи арешт активів платника податків;

3. Розгляд скарг платників податків – платники можуть оскаржувати рішення податкових органів у адміністративному чи судовому порядку [25, с. 3].

Як зазначає В. П. Нагребельний, «ефективність податкового контролю залежить від чіткого розмежування повноважень між органами ДПС та іншими структурами, що беруть участь у податковому регулюванні» [13, с. 38]. Важливим аспектом діяльності податкових органів є також їх взаємодія з іншими державними органами, зокрема правоохоронними структурами (Національною поліцією, Бюро економічної безпеки України) для протидії податковим злочинам.

Окремим напрямом роботи податкових органів є консультаційно-роз'яснювальна діяльність. Відповідно до Закону України «Про державну службу», податкові органи зобов'язані надавати громадянам та суб'єктам господарювання інформаційні послуги, що сприяє зниженню рівня податкових правопорушень [7, с. 8]. Це включає проведення семінарів, роз'яснення змін у законодавстві та надання індивідуальних консультацій.

Таким чином, компетенція податкових органів є багатогранною та включає не лише контрольні та примусові заходи, а й підтримку платників податків через консультаційну та інформаційну роботу. Вона є важливим елементом забезпечення фінансової стабільності держави та запобігання ухиленню від оподаткування. Водночас ефективність діяльності податкових органів значною мірою залежить від чіткості нормативно-правового регулювання, прозорості процедур і рівня професійної підготовки їхніх працівників.

Висновок до розділу 1

Теоретико-правові основи адміністративно-правового регулювання податкових правопорушень базуються на нормах Податкового кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, які визначають поняття, види порушень і компетенцію податкових органів. Поняття податкового правопорушення охоплює широкий спектр діянь — від несвоєчасної сплати податків до умисного ухилення, а їх класифікація дозволяє ефективно застосовувати адміністративні засоби. Компетенція ДПС включає контроль, примус і превенцію, що забезпечує стабільність податкової системи, однак потребує чіткого розмежування повноважень і вдосконалення процедур.

Адміністративно-правові засоби, такі як перевірки, штрафи та оскарження, спрямовані на підтримку дисципліни у сфері оподаткування, а їх ефективність залежить від прозорості та кваліфікації працівників ДПС. Теоретичний аналіз показує, що баланс між інтересами держави та правами платників є основою регулювання, що вимагає подальшого вдосконалення законодавчої бази для підвищення правової визначеності та справедливості.

РОЗДІЛ 2. ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ ПОДАТКОВИМИ ОРГАНАМИ СПРАВ ПРО ПОРУШЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

2.1. Адміністративна процедура розгляду податкових правопорушень

Адміністративна процедура розгляду податкових правопорушень є важливим елементом діяльності податкових органів, що забезпечує законність, прозорість та об'єктивність реагування на порушення податкового законодавства. Вона регламентується Податковим кодексом України, а також Наказом Міністерства фінансів України № 916, який встановлює порядок розгляду скарг і податкових справ [18, с. 56; 25, с. 4].

Процес розгляду починається з виявлення факту податкового правопорушення, що може відбуватися в ході:

- податкових перевірок (камеральних, документальних, фактичних);
- аналізу податкової та фінансової звітності платника;
- отримання інформації від правоохоронних органів або інших суб'єктів щодо можливих порушень.

Згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення, після виявлення правопорушення податковий орган складає протокол про адміністративне правопорушення, який містить опис порушення, докази, посилання на норми законодавства та пояснення платника податків (якщо вони були надані) [12, с. 116].

Як зазначає І. М. Сіренко, «адміністративна процедура має бути чітко структурованою, щоб уникнути зловживань з боку податкових органів» [3, с. 116]. Це означає, що виявлення порушення повинно базуватися на чітких критеріях і належній доказовій базі, а не на суб'єктивній оцінці посадових осіб.

Після фіксації порушення податковий орган повідомляє платника податків про виявлені недоліки та надає йому можливість надати пояснення. Це може здійснюватися через:

- офіційне письмове повідомлення із зазначенням суті порушення та можливих наслідків;
- вручення повідомлення особисто під час перевірки;
- відправлення електронного повідомлення (у разі використання системи електронного документообігу).

Згідно з Податковим кодексом України, платник податків має право у 10-денний строк подати заперечення або пояснення щодо висунутих претензій [18, с. 58].

Як підкреслює О. М. Литвин, «цей етап є ключовим для забезпечення права на захист, адже дозволяє платнику податків висловити свою позицію та запобігти можливим зловживанням» [20, с. 69]. Якщо пояснення платника є обґрунтованими, податковий орган може переглянути своє рішення і закрити справу без накладення санкцій.

Наступним етапом є безпосередній розгляд справи, який включає:

- аналіз наданих пояснень та додаткових документів платника;
- розгляд доказової бази, зібраної податковими органами;
- прийняття рішення про застосування санкцій або закриття провадження.

Розгляд справи може відбуватися в спрощеному порядку (без додаткових засідань) або на відкритому засіданні податкового органу з можливістю участі платника податків чи його представника.

Якщо податковий орган встановлює, що правопорушення дійсно мало місце, можливими наслідками є:

1. Накладення штрафу (залежно від виду порушення, сума штрафу може варіюватися від кількох сотень до мільйонів гривень);

2. Стягнення податкового боргу (у разі несплати податку або подання недостовірної інформації);

3. Припинення провадження у разі відсутності складу правопорушення.

Згідно з даними Щорічного звіту ДПС за 2023 рік, значна частина справ вирішується ще на етапі адміністративного оскарження, що свідчить про ефективність цієї процедури [30, с. 5].

Платник податків має право оскаржити рішення податкового органу в адміністративному або судовому порядку. Адміністративне оскарження здійснюється в межах податкової служби, тоді як судове — у адміністративних судах.

Процедура адміністративного оскарження передбачає:

1. Подання скарги до вищого органу ДПС протягом 10 днів після винесення рішення;

2. Розгляд скарги та прийняття рішення у строк до 30 днів;

3. Можливість подальшого звернення до суду, якщо платник податків не погоджується з результатами розгляду [18, с. 58].

Як зазначає Ю. О. Кравченко, «затягування процедур часто призводить до порушення прав платників і зниження довіри до ДПС» [26, с. 59]. Це свідчить про необхідність оптимізації адміністративного процесу та забезпечення оперативного розгляду скарг.

Отже, адміністративна процедура розгляду податкових правопорушень включає кілька ключових етапів:

1. виявлення порушення,
2. повідомлення платника,
3. аналіз доказів та прийняття рішення,
4. можливість оскарження санкцій.

Ця процедура є балансом між контролем з боку держави та захистом прав платників податків. Її ефективність залежить від чіткого дотримання строків, прозорості дій податкових органів та належного законодавчого регулювання.

2.2. Форми та методи діяльності податкових органів при розгляді справ

Форми та методи діяльності податкових органів при розгляді справ про порушення податкового законодавства є ключовими інструментами реалізації їхньої компетенції. Вони спрямовані на забезпечення законності, своєчасності та ефективності реагування на правопорушення. Ці аспекти регулюються Податковим кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення та внутрішніми нормативними актами Державної податкової служби (ДПС) [18, с. 60; 12, с. 117].

Основними формами діяльності податкових органів є контрольні заходи, адміністративні провадження та взаємодія з платниками податків. Контрольні заходи включають перевірки, які поділяються на камеральні, документальні планові та позапланові. Камеральна перевірка проводиться без виїзду до платника на основі поданих декларацій, тоді як документальна перевірка передбачає детальний аналіз первинних документів на місці [18, с. 62]. Як зазначає В. П. Нагребельний, «перевірки є основною формою виявлення порушень, але їх ефективність залежить від кваліфікації працівників ДПС» [13, с. 39]. У 2023 році, за даними Щорічного звіту ДПС, камеральні перевірки склали 70% від загальної кількості контрольних заходів, що свідчить про їх пріоритетність [30, с. 6].

Адміністративне провадження як форма діяльності розпочинається після виявлення правопорушення. Воно включає складання протоколу, розгляд справи та винесення рішення. Згідно з Наказом Міністерства фінансів України № 916, процедура розгляду має бути завершена протягом 30 днів, хоча на

практиці цей строк часто порушується [25, с. 5]. О. М. Литвин підкреслює, що «формалізований підхід до провадження забезпечує прозорість, але потребує вдосконалення для прискорення процесу» [20, с. 70].

Методи діяльності податкових органів різноманітні та включають як примусові, так і превентивні підходи. До примусових методів належать накладення штрафів, стягнення пені та арешт майна. Наприклад, Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає штрафи за несвоєчасне подання звітності у розмірі від 170 до 340 гривень, а за ухилення від сплати податків — до 50% від суми прихованого податку [12, с. 118]. Л. О. Гриценко зазначає, що «примусові методи є ефективними для боротьби з умисними порушеннями, але можуть негативно впливати на добросовісних платників» [6, с. 91].

Превентивні методи включають роз'яснювальну роботу, консультації та інформування платників через офіційні ресурси ДПС. Згідно з Законом України «Про державну службу», податкова служба зобов'язана надавати консультації для підвищення рівня правової обізнаності [7, с. 9]. У 2023 році ДПС провела понад 10 тисяч консультаційних заходів, що сприяло зниженню кількості порушень на 5% порівняно з попереднім роком [30, с. 7]. О. Іванов акцентує, що «превенція є більш економічно вигідною, ніж каральні заходи, адже запобігає правопорушенням на ранніх етапах» [10, с. 4].

Взаємодія з платниками податків як форма діяльності реалізується через розгляд звернень і скарг. Закон України «Про звернення громадян» гарантує право платників звертатися до ДПС із заявами чи скаргами, які мають бути розглянуті протягом 30 днів [8, с. 6]. Огляд податкових суперечок від GOLAW показує, що значна частина справ вирішується саме на етапі адміністративного оскарження, що зменшує навантаження на судову систему [16, с. 3].

Проблемним аспектом залишається недостатня автоматизація процесів. Ю. О. Кравченко зазначає, що «відсутність сучасних інформаційних систем

ускладнює швидке виявлення порушень і розгляд справ» [26, с. 60]. Наприклад, ручна обробка даних під час перевірок часто призводить до помилок і затягування строків.

2.3. Права та обов'язки платників податків у процесі розгляду справ

Права та обов'язки платників податків у процесі розгляду справ про порушення податкового законодавства є важливим елементом адміністративної процедури, що забезпечує баланс між інтересами держави та суб'єктів оподаткування. Вони закріплені в Податковому кодексі України, Кодексі України про адміністративні правопорушення та інших нормативних актах, а також спрямовані на захист законних інтересів платників і виконання їхніх зобов'язань перед державою [18, с. 64; 12, с. 119].

Податковий кодекс України гарантує платникам податків низку прав у процесі розгляду справ. До основних належать: 1) право на оскарження рішень податкових органів; 2) право бути поінформованим про виявлені порушення; 3) право на захист і подання пояснень [18, с. 65]. Зокрема, платник має право протягом 10 робочих днів оскаржити рішення ДПС в адміністративному порядку, а згодом звернутися до суду, що передбачено Кодексом адміністративного судочинства України [11, с. 10]. Н. В. Шевчук зазначає, що «право на оскарження є ключовим механізмом захисту платників від необґрунтованих санкцій» [21, с. 25].

Платники мають право отримувати роз'яснення від ДПС щодо порядку розгляду справи. Закон України «Про державну службу» зобов'язує податкові органи надавати консультації, що сприяє прозорості процесу [7, с. 9]. Наприклад, у 2023 році, за даними Щорічного звіту ДПС, понад 60% звернень платників стосувалися уточнень щодо процедур оскарження [30, с. 8].

Ще одним важливим правом є можливість бути присутнім під час розгляду справи та надавати докази на свою користь. О. М. Литвин підкреслює, що «участь платника в процесі розгляду підвищує справедливість прийнятого рішення» [20, с. 71]. Це право реалізується через подання письмових пояснень або участь у слуханнях, якщо такі передбачені.

Поряд із правами платники податків мають чітко визначені обов'язки, які є умовою належного розгляду справи. Податковий кодекс України зобов'язує платників: 1) своєчасно подавати звітність; 2) надавати доступ до документів під час перевірок; 3) виконувати законні вимоги податкових органів [18, с. 66]. Невиконання цих обов'язків може призвести до накладення штрафів чи інших санкцій. Наприклад, Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає штраф у розмірі 340 гривень за ненадання документів під час перевірки [12, с. 120].

Платники також зобов'язані повідомляти ДПС про зміну своїх даних (наприклад, адреси чи банківських реквізитів), що впливає на хід розгляду справи [18, с. 67]. Л. О. Гриценко зазначає, що «своєчасне виконання обов'язків платниками сприяє швидшому вирішенню спорів і зменшенню конфліктів» [6, с. 92].

На практиці реалізація прав і обов'язків платників податків стикається з певними труднощами. Ю. О. Кравченко вказує, що «недостатня поінформованість платників про їхні права часто призводить до пасивної позиції під час розгляду справ» [26, с. 61]. Крім того, Огляд податкових суперечок від GOLAW зазначає, що затягування процедур оскарження з боку ДПС ускладнює захист прав платників [16, с. 4].

З іншого боку, невиконання обов'язків платниками, наприклад, умисне приховування інформації, ускладнює роботу податкових органів. О. В. Коваленко підкреслює, що «порушення обов'язків часто є причиною ескалації спорів до судового рівня» [1, с. 48].

Висновок до розділу 2

Порядок розгляду податковими органами справ про порушення податкового законодавства включає структуровану адміністративну процедуру, яка охоплює виявлення порушень, повідомлення платників і винесення рішень, забезпечуючи контроль і захист прав. Форми діяльності, такі як перевірки та провадження, поєднуються з методами примусу (штрафи, стягнення) і превенції (консультації), що сприяє ефективному реагуванню на порушення, хоча тривалість процедур і недостатня автоматизація залишаються проблемами.

Права платників, зокрема на оскарження та участь у процесі, гарантують їхній захист, тоді як обов'язки, як-от надання документів, є умовою належного розгляду. Практика показує, що вдосконалення взаємодії між ДПС і платниками, а також спрощення процедур могли б підвищити ефективність і знизити конфліктність у процесі розгляду справ.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ РОЗГЛЯДУ ПОДАТКОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

3.1. Проблеми правозастосування у сфері розгляду податкових правопорушень

Правозастосування у сфері розгляду податкових правопорушень в Україні стикається з низкою проблем, які знижують ефективність процедур і довіру до діяльності податкових органів. Ці труднощі пов'язані з недосконалістю законодавства, організаційними недоліками та недостатньою прозорістю процесів.

Однією з ключових проблем є складність і неоднозначність норм Податкового кодексу України. Як зазначає Т. І. Єфименко, «часті зміни законодавства та його неоднозначне тлумачення ускладнюють як діяльність ДПС, так і виконання обов'язків платниками» [17, с. 17]. Наприклад, розбіжності в інтерпретації норм щодо строків подання звітності часто призводять до спорів, які затягуються на місяці [18, с. 68].

Другою проблемою є тривалість процедур розгляду справ. Згідно з Наказом Міністерства фінансів України № 916, розгляд справи має завершуватися протягом 30 днів, але на практиці цей строк часто перевищує 60–90 днів через бюрократичні затримки [25, с. 6]. Ю. О. Кравченко підкреслює, що «затягування розгляду справ негативно впливає на права платників і створює додаткове фінансове навантаження» [26, с. 62]. Огляд податкових суперечок від GOLAW підтверджує, що у 2023 році понад 40% справ вирішувалися із порушенням установлених строків [16, с. 5].

Третьою проблемою є недостатня автоматизація та цифровізація процесів. О. В. Коваленко зазначає, що «ручна обробка даних під час перевірок і розгляду справ призводить до помилок і зниження ефективності» [1, с. 49]. Наприклад, Щорічний звіт ДПС за 2023 рік вказує, що лише 30% камеральних

перевірок проводилися з використанням автоматизованих систем, що уповільнює виявлення порушень [30, с. 9].

Ще одним викликом є корупційні ризики. Юридична практика свідчить, що непрозорість процедур і широкі дискреційні повноваження працівників ДПС створюють можливості для зловживань. Закон України «Про запобігання корупції» встановлює механізми контролю, але їх реалізація залишається недостатньою [9, с. 12]. О. Іванов акцентує, що «корупція у сфері податкового адміністрування підриває довіру до держави» [10, с. 5].

Нарешті, проблемою є низький рівень правової обізнаності платників податків. Н. В. Шевчук зазначає, що «багато платників не знають своїх прав на оскарження чи подання пояснень, що ускладнює захист їхніх інтересів» [21, с. 26]. Це підтверджується статистикою ДПС: у 2023 році лише 15% платників скористалися правом на адміністративне оскарження [30, с. 10].

Отже, проблеми правозастосування включають складність законодавства, тривалість процедур, недостатню цифровізацію, корупційні ризики та низьку обізнаність платників. Усунути ці недоліки можливо через реформування нормативної бази, впровадження сучасних технологій і підвищення прозорості діяльності ДПС.

3.2. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання податкових спорів

Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання податкових спорів пропонує цінні уроки для вдосконалення процедур в Україні. Аналіз практики інших країн, зокрема Європейського Союзу, США та окремих держав, демонструє ефективні підходи до розгляду справ, які можуть бути адаптовані до українських реалій.

У країнах Європейського Союзу значну роль відіграє Механізм вирішення спорів, розроблений Європейською комісією. Цей механізм

передбачає швидке та прозоре вирішення податкових конфліктів між платниками та органами влади через арбітраж і медіацію [14, с. 2]. Як зазначає М. І. Савчук, «європейська практика акцентує на альтернативних методах вирішення спорів, що зменшує навантаження на суди» [27, с. 80]. Наприклад, у Німеччині платники можуть звертатися до спеціальних податкових трибуналів, які розглядають справи протягом 1–2 місяців, що значно швидше, ніж в Україні [14, с. 3].

У США система розгляду податкових спорів базується на діяльності Служби внутрішніх доходів (IRS), яка пропонує платникам кілька рівнів оскарження: від внутрішнього розгляду до звернення до Податкового суду. S. Govind і L. Turcan підкреслюють, що «американська модель вирізняється чіткою структурою та широким використанням цифрових технологій» [15, с. 4]. Наприклад, платники можуть подавати скарги онлайн через автоматизовану систему, що скорочує час розгляду до 30–45 днів [15, с. 5].

У Великобританії застосовується гнучка система досудового врегулювання, де податкова служба (HMRC) активно співпрацює з платниками для вирішення спорів на ранніх етапах. Як зазначається в огляді Tax Foundation, «досудове врегулювання у Великобританії дозволяє уникнути судових витрат у 70% випадків» [19, с. 2]. Цей підхід спирається на принципи прозорості та доступності інформації для платників.

Порівняно з Україною, зарубіжні країни активно використовують медіацію як альтернативу традиційному розгляду. І. В. Зозуля зазначає, що «впровадження медіації в Україні могло б зменшити кількість судових спорів і підвищити довіру до ДПС» [29, с. 41]. Наприклад, у Франції медіація між платником і податковим органом є обов'язковим етапом перед судовим розглядом, що сприяє швидкому вирішенню конфліктів [27, с. 82].

Ще однією особливістю є високий рівень автоматизації. У США та країнах ЄС електронні системи аналізу даних дозволяють швидко виявляти

порушення та обробляти скарги. О. П. Гетманець підкреслює, що «цифровізація процедур у зарубіжних країнах знижує корупційні ризики та підвищує ефективність» [28, с. 105]. На відміну від цього, в Україні лише 30% перевірок автоматизовані, що ускладнює процес [30, с. 9].

Зарубіжний досвід також акцентує на превентивних заходах. У Швеції податкова служба активно проводить просвітницькі кампанії, що знижує рівень порушень на 15–20% щорічно [19, с. 3]. О. Іванов зазначає, що «превенція в зарубіжних країнах є частиною стратегії, а не лише реакцією на порушення» [10, с. 6].

Отже, зарубіжний досвід демонструє переваги швидкого розгляду, медіації, цифровізації та превенції. Для України корисними могли б стати впровадження альтернативних методів вирішення спорів, як у ЄС, і розвиток електронних систем, як у США, що сприятиме підвищенню ефективності та прозорості процедур.

3.3. Шляхи вдосконалення національного законодавства щодо розгляду податкових правопорушень

Вдосконалення національного законодавства щодо розгляду податкових правопорушень є необхідним кроком для підвищення ефективності процедур, зниження корупційних ризиків і забезпечення прав платників податків. Аналіз проблем правозастосування та зарубіжного досвіду дозволяє визначити ключові напрями реформування.

Першим шляхом є спрощення та уточнення норм Податкового кодексу України. Т. І. Єфименко зазначає, що «надмірна складність законодавства створює передумови для помилок і спорів» [17, с. 18]. Пропонується чітко визначити строки, порядок оскарження та критерії кваліфікації порушень, щоб уникнути неоднозначного тлумачення [18, с. 70]. Проект Закону № 1210

передбачає певні зміни в адмініструванні податків, зокрема скорочення строків розгляду скарг до 20 днів, що стане основою для реформи [23, с. 2].

Другим напрямом є впровадження цифрових технологій. О. В. Коваленко підкреслює, що «автоматизація перевірок і розгляду справ зменшить людський фактор і прискорить процеси» [1, с. 50]. За прикладом США, в Україні можна розвинути електронну систему подання скарг і моніторингу справ, що знизить бюрократичне навантаження. Щорічний звіт ДПС за 2023 рік показує, що лише 30% процедур автоматизовано, тож розширення цифровізації є пріоритетом [30, с. 9].

Третім шляхом є введення альтернативних методів вирішення спорів, таких як медіація. І. В. Зозуля зазначає, що «медіація може стати ефективним інструментом для досудового врегулювання, як це працює у Франції чи Великобританії» [29, с. 43]. Це потребуватиме внесення змін до Податкового кодексу та Закону «Про адміністративні послуги», щоб закріпити медіацію як обов'язковий етап [22, с. 11].

Четвертим напрямом є посилення превентивних заходів. О. Іванов наголошує, що «просвітницька робота з платниками знижує кількість порушень, як це видно на прикладі Швеції» [10, с. 6]. ДПС могла б розширити консультаційні програми, використовуючи досвід зарубіжних країн, де такі заходи зменшують спори на 15–20% [19, с. 3].

П'ятим шляхом є підвищення прозорості та боротьба з корупцією. Закон України «Про запобігання корупції» потребує кращої реалізації через запровадження відкритих реєстрів справ і рішень ДПС [9, с. 13]. Ю. О. Кравченко пропонує «створити незалежний орган для контролю за діяльністю ДПС, що знизить корупційні ризики» [26, с. 63].

Нарешті, важливим є посилення захисту прав платників. Н. В. Шевчук зазначає, що «законодавство має гарантувати реальну можливість оскарження

без фінансових бар'єрів» [21, с. 27]. Це може включати скасування плати за подання скарг чи спрощення доступу до консультацій.

Висновок до розділу 3

Проблеми правозастосування у сфері розгляду податкових правопорушень, такі як складність законодавства, затягування процедур, корупція та низька автоматизація, суттєво ускладнюють діяльність ДПС і підривають довіру платників. Зарубіжний досвід, зокрема з ЄС і США, демонструє переваги медіації, цифровізації та превентивних заходів, які можуть бути адаптовані для України, щоб підвищити прозорість і швидкість розгляду спорів.

Шляхи вдосконалення національного законодавства передбачають спрощення норм, впровадження електронних систем, введення альтернативних методів вирішення спорів і посилення захисту прав платників. Реалізація цих змін, з урахуванням зарубіжних практик і наявних законодавчих ініціатив, сприятиме створенню більш справедливої та ефективної системи розгляду податкових правопорушень в Україні.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження курсової роботи дозволило всебічно проаналізувати адміністративно-правові аспекти цього процесу, виявити його сильні та слабкі сторони, а також окреслити шляхи вдосконалення. Ми вивчили, що теоретичні основи регулювання податкових правопорушень ґрунтуються на нормах Податкового кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, які визначають поняття порушень, їх види, а також засоби забезпечення дотримання законодавства. Було встановлено, що податкова система України спирається на чітко визначену компетенцію Державної податкової служби, яка охоплює контрольні заходи, накладення санкцій і надання консультацій. Ми зрозуміли, що ключовим завданням є підтримка балансу між інтересами держави у наповненні бюджету та правами платників податків, що потребує гармонійного поєднання примусу та превентивних заходів.

Дослідження практичних аспектів показало, що процедура розгляду справ має структурований характер і включає кілька етапів: від виявлення порушень через перевірки до винесення рішень із можливістю оскарження. Ми зазначили, що податкова служба використовує різноманітні форми діяльності, такі як камеральні та документальні перевірки, а також методи — від штрафів до роз'яснювальної роботи. Водночас аналіз виявив суттєві недоліки: тривалість процедур, недостатній рівень автоматизації, низьку правову обізнаність платників і корупційні ризики. Особливу увагу ми приділили правам і обов'язкам платників податків, зрозумівши, що їхня активна участь у процесі розгляду справ сприяє справедливості, але потребує кращого інформування та спрощення доступу до захисту своїх інтересів.

Вивчення проблем правозастосування дало змогу констатувати, що сучасна система стикається з такими викликами, як неоднозначність законодавства, бюрократичні затримки та недостатня прозорість. Ми звернули

увагу на зарубіжний досвід, зокрема практику країн ЄС, США та Великобританії, який показав переваги впровадження медіації, цифрових технологій і досудового врегулювання спорів. Це дозволило нам дійти висновку, що адаптація таких підходів могла б значно покращити українську практику. Ми також зазначили, що ефективність реформ залежить від комплексного підходу, який включатиме не лише технічні вдосконалення, а й підвищення правової культури всіх учасників процесу.

На основі проведеного аналізу ми запропонували конкретні шляхи вдосконалення національного законодавства: спрощення норм Податкового кодексу, розширення автоматизації процедур, введення альтернативних методів вирішення спорів, таких як медіація, а також посилення превентивної роботи та боротьби з корупцією. Ми зрозуміли, що реалізація цих заходів потребує як законодавчих змін, так і практичної підтримки з боку ДПС, зокрема через розвиток інформаційних систем і підвищення кваліфікації працівників. Важливим висновком стало усвідомлення того, що успішне реформування сприятиме не лише підвищенню ефективності розгляду податкових правопорушень, а й зміцненню довіри до держави, покращенню бізнес-клімату та забезпеченню стабільності фінансової системи України.

Таким чином, дослідження дало змогу не лише систематизувати знання про порядок розгляду податкових правопорушень, а й сформувати чітке бачення його проблем і перспектив. Ми переконалися, що вдосконалення цього процесу є багатогранним завданням, яке вимагає зусиль як на законодавчому, так і на практичному рівнях, але має значний потенціал для позитивних змін у сфері адміністративно-правового регулювання оподаткування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Адміністративна відповідальність за порушення податкового законодавства: сучасний стан та перспективи вдосконалення / О. В. Коваленко. Юридичний вісник України. 2022. № 10. С. 45–52.
- 2 Адміністративне право України: підручник / За ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2020. 528 с.
- 3 Адміністративні процедури в діяльності податкових органів України / І. М. Сіренко. Право України. 2021. № 8. С. 112–120.
- 4 Васильєв А. С. Адміністративне право України: загальна частина: підручник / А. С. Васильєв. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 512 с.
- 5 Державна податкова служба України: Про нас. URL: <https://tax.gov.ua/en/> (дата звернення: 26.03.2025).
- 6 Діяльність податкових органів у сфері запобігання правопорушенням / Л. О. Гриценко. Вісник Національної академії правових наук України. 2023. № 3. С. 89–97.
- 7 Закон України «Про державну службу». Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 26.03.2025).
- 8 Закон України «Про звернення громадян». Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр> (дата звернення: 26.03.2025).
- 9 Закон України «Про запобігання корупції». Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 26.03.2025).
- 10 Іванов О. Профілактика правопорушень у сфері податків і зборів в Україні: особливості, тенденції, завдання. URL: https://www.researchgate.net/publication/375731349_Prevention_of_offenses_in_t

he_field_of_taxes_and_fees_in_Ukraine_features_trends_tasks (дата звернення: 26.03.2025).

11 Кодекс адміністративного судочинства України. Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 26.03.2025).

12 Кодекс України про адміністративні правопорушення. Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 26.03.2025).

13 Компетенція податкових органів у сфері адміністративного регулювання / В. П. Нагребельний. Юридична наука. 2022. № 5. С. 34–41.

14 Механізм вирішення спорів. Європейська комісія URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/business-taxation/dispute-resolution-mechanism_en (дата звернення: 26.03.2025).

15 Міжкордонне вирішення податкових спорів у 21 столітті: Порівняльне дослідження існуючих двосторонніх та багатосторонніх засобів / S. Govind, L. Turcan. URL: https://www.ibfd.org/IBFD-Products/Journal-Articles/Derivatives-and-Financial-Instruments/collections/dfi/html/dfi_2017_05_int_3.html (дата звернення: 26.03.2025).

16 Огляд податкових суперечок в Україні 2023. URL: <https://golaw.ua/insights/publication/tax-controversy/> (дата звернення: 26.03.2025).

17 Податкове адміністрування в Україні: проблеми та перспективи / Т. І. Єфименко. Фінанси України. 2021. № 6. С. 15–25.

18 Податковий кодекс України. Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 26.03.2025).

19 Податкова реформа є ключем до економічного здоров'я України, зараз і після війни. URL: <https://taxfoundation.org/blog/ukraine-tax-reform-esopomtu/> (дата звернення: 26.03.2025).

20 Порядок оскарження рішень податкових органів: практичні аспекти / О. М. Литвин. Юридичний журнал. 2023. № 4. С. 67–74.

21 Права платників податків у процесі адміністративного оскарження / Н. В. Шевчук. Право і суспільство. 2022. № 3. С. 22–29.

22 Про адміністративні послуги. Закон України від 6 вересня 2012 року № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17> (дата звернення: 26.03.2025).

23 Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків. Проект Закону України № 1210 від 30 серпня 2019 року. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66377 (дата звернення: 26.03.2025).

24 Про Державну податкову службу України. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-п> (дата звернення: 26.03.2025).

25 Про затвердження Порядку розгляду скарг на рішення податкових органів. Наказ Міністерства фінансів України від 21 жовтня 2015 року № 916. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1378-15> (дата звернення: 26.03.2025).

26 Проблеми правозастосування у сфері податкового адміністрування / Ю. О. Кравченко. Часопис Київського університету права. 2023. № 2. С. 55–63.

27 Реформування податкової системи України: зарубіжний досвід / М. І. Савчук. Економіка та держава. 2022. № 9. С. 78–85.

28 Теоретичні основи адміністративно-правового регулювання податкових відносин / О. П. Гетманець. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2021. Вип. 65. С. 101–108.

29 Удосконалення процедур розгляду податкових спорів в Україні / І. В. Зозуля. Юридична Україна. 2023. № 7. С. 39–46.

30 Щорічний звіт Державної податкової служби України за 2023 рік. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/zviti-pro-robotu/> (дата звернення: 26.03.2025).